

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію
Мер'ємової Юлії Володимирівни
“Онімія англійських, російських та українських літературних
казок”, подану на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне
мовознавство
(Вінниця, 2018)

Протягом останніх десятиліть увага вітчизняних і зарубіжних лінгвістів прикута до вивчення оніма як феномена художнього мовлення, дослідження особливостей його функціонування у різножанрових текстах. Свідченням цьому є поява численних праць, автори яких (Н.В.Алейнікова, Л.О.Белей, М.В.Буєвська, О.О.Гарачковська, О.Г.Горбачова, Д.І.Єрмолович, О.В.Зоріна, В.М.Калінкін, Ю.О.Карпенко, Е.О.Кравченко, Г.П.Лукаш, О.І.Лукошкова, С.М.Пак, О.Д.Петренко, В.І.Супрун та ін.) визначають специфіку буття власного імені у літературному просторі, розкривають його роль як особливого мовного засобу створення художніх образів та важливої ідейно-естетичної, сюжетно-композиційної складової художньої тканини тексту того чи того жанру. І хоча сучасні наукові розвідки у галузі літературної ономастики значно поглибили загальну теорію оніма, розширили уявлення про нього як своєрідний лінгвістичний знак, поетичний елемент, “культурний код нації”, сьогодні ще чимало питань функціонування власного імені у царині мистецтва слова належно не вивчено. Нагальною є потреба у зіставних ономастичних студіях, які сприяли б розкриттю мовно-культурної, індивідуально-авторської специфіки створення онімії, оприявненню універсальних та унікальних механізмів онімного моделювання художнього світу у різних літературах. Вельми важливим є виявлення спільного та відмінного у формальній і семантичній організації поетонімів художніх творів різних жанрів у близькоспоріднених і різносистемних мовах.

Обравши об'єктом свого дослідження власні імена англійських, українських і російських літературних казок XIX-XX ст., Ю.В.Мер'ємова

здійснює комплексний зіставний структурно-семантичний аналіз поетонімів одного із найпопулярніших жанрів – літературної казки, який неодноразово був предметом розгляду у працях сучасних вітчизняних і зарубіжних учених (Н.В.Головні, О.Г.Горбачової, Д.І.Єрмоловича, О.Д.Петренко, Г.Сабат та ін.), однак його онімія на матеріалі трьох мов ще не вивчалася. Відсутність такого зіставного дослідження й зумовлює *актуальність дисертаційної роботи*, в якій з'ясувано специфіку художнього казкового дискурсу, виявлено значний потенціал поетонімів, що функціонують у тексті літературної казки близькоспоріднених і різносистемних мов.

Дисертація Ю.В.Мер'ємової відповідає *науковому напрямку*, який розробляє факультет іноземних мов Донецького національного університету імені Василя Стуса, зокрема науковій темі “Синхронні та діахронні типологічні і зіставні дослідження лексики і словотвору у різносистемних мовах”.

На схвалення заслуговує великий *обсяг лексичного матеріалу* (2114 поетонімів і фольклоронімів казок односистемних (російська – 685 номінативних одиниць, українська – 657) і різносистемних (англійська – 772) мов), який проаналізувала дисертантка, розглянувши 1115 контекстів різноманітної функційно-семантичної спрямованості, виокремлених із 187 творів українськомовної (71 художній текст), російськомовної (67), англомовної (49) літератур.

Визначені *методи дослідження*, зокрема, зіставний, описовий, а також компонентний аналіз, кількісний аналіз, контекстний та інтертекстуальний аналіз, дозволили дисертантці виявити спільні і відмінні риси у структурі й семантиці поетонімів англійських, російських та українських літературних казок, з'ясувати специфіку побудови онімного простору у досліджуваних текстах, встановити й описати мотиваційну базу поетонімів та основні моделі існування, увиразнити закономірності конструювання онімії авторської казки у близькоспоріднених і різносистемних мовах.

Зазначені аспекти дисертації засвідчують її наукову новизну. Зауважимо, що вперше було здійснено комплексний зіставний структурно-семантичний аналіз поетонімів, які позначають об'єкти літературної казки в різносистемних і односистемних мовах; окреслено й прокоментовано традиційні й унікальні прийоми конструювання онімних одиниць казкового тексту; виявлено ступінь їхньої продуктивності.

Структура роботи загалом не викликає заперечення: усі три розділи змістовно пов'язані між собою і спрямовані на реалізацію мети, що передбачає створення цілісного уявлення про онімію англійських, російських та українських казок.

У дисертації (перший розділ "Іменність у казковому тексті: фольклоронім і поетонім") досить докладно розглянуто теоретичні проблеми літературної ономастики, схарактеризовано основні її концепції, увиразнено різні підходи українських і зарубіжних учених до потрактування природи, сутності і значення власного імені у мові й мовленні. Ю.В.Мер'ємова слушно акцентує на ролі відомих представників вітчизняних наукових ономастичних шкіл – Ю.О.Карпенка, В.М.Калінкіна у розвитку загальної теорії оніма, осмисленні фундаментальних питань поетичної ономастики. Прикметно, що опрацювавши великий теоретичний матеріал, дисертантка обґрунтовує власне бачення проблеми вивчення онімії художнього тексту.

Заслуговує на увагу запропонований зіставний аналіз фольклорної та літературної казки. Означуючи специфіку цих жанрів, пошукувачка проникливо увиразнює їхні спільні та відмінні риси, розкриває своєрідність їхнього онімного простору. Щоправда, у дисертації Ю.В.Мер'ємової проігноровано дослідження С.І.Гарагулі («Имя личное как культурно-историческая категория современного английского языка», 2000), О.Г.Горбачової («Ономастическое пространство русских народных и авторских сказок», 2008), О.Д.Петренко («Ономастика дитячих творів Роалда Дала», 2006), залучення яких сприяло б глибшому осягненню особливостей онімії літературної казки у зіставленні із фольклорною.

У другому розділі «Онімний простір літературної казки» дисертантка здійснює класифікацію онімів авторської казки, аргументовано виокремлюючи антропоетоніми, топоетоніми, зоопетоніми, фіктоніми як домінантні різновиди поетонімів літературної казки у досліджуваних мовах. Скрупульозний кількісний аналіз номінативних одиниць у художньому тексті дозволив Ю.В.Мер'ємовій чітко окреслити ядерну і периферійну зони онімного простору російсько-, українсько-, й англомовних казок і визначити специфіку його побудови у кожній із трьох мов.

Вдаючись до традиційного поділу казки на чарівні, побутові, казки про тварин, пошукувачка означає прикметні риси онімії цих жанрових різновидів у близькоспоріднених і різносистемних мовах. Вона цілком слушно потрактує оніми як маркери ідиостилю і характеризує їх “як один з найважливіших засобів образності тексту” (с.94). Ретельно дослідивши тексти казок І.Франка, Б.Поттер, Р.Кіплінга, Л.Петрушевської, Ю.В.Мер'ємова розкриває особливості індивідуально-авторського використання власного імені у художньому творі.

Заслуговує на схвалення здійснений зіставний аналіз мотиваційної бази власних імен літературних казок, який увиразнив активні способи утворення поетонімів у англійській, російській та українській мовах. Важливими також у роботі є характеристика структурних типів казкових найменувань, яка дозволила визначити частотність їхнього вживання у художніх текстах, та докладний розгляд засобів творення поетонімів. Щоправда, варто зауважити, що зіставне дослідження онімного простору літературної казки в англійській, російській, українській мовах дещо переобтяжене простим переліком назв творів, персонажів, образів (С.69-70, 77, 80, 89, 107), повторами, зокрема висновки розділу повторюють висновки підрозділів.

У третьому розділі “Функційне навантаження поетонімів літературної казки” дисертантка докладно аналізує семантичну структуру імен персонажів в англійських, російських та українських літературних казках. Розгляд імен персонажів за родовою належністю, з'ясування особливостей функційної

навантаженості топоетонімів казок, увиразнення ролі заголовку у художній структурі тексту дозволили визначити специфіку казкового дискурсу. Однак зазначимо, що саме до третього розділу рецезованої дисертації є чимало зауваг. Йдеться передовсім про надмірне використання ілюстративного матеріалу (с.164, 165, 166, 168, 169), непослідовність його подання (с.151), наявність громіздких цитат (с.155), механічне перенесення висновків підрозділів у висновки розділу. Власне, це зауваження стосується і загальних висновків, де, наприклад, твердження на с.176 повністю повторює твердження висновків першого розділу (с.52) тощо.

На схвалення заслуговують додатки у вигляді таблиць, де відображено результати зіставного дослідження онімії англійської, російських та українських літературних казок (с.255-269).

Логічний виклад матеріалу та висновки підтверджують основні положення, які виносяться на захист. Вся праця в цілому характеризується новизною і теоретичною значущістю. Вважаємо за потрібне висловити певні побажання і зауваження:

1. Варто було залучити до зіставного дослідження твори Олени Пчілки, Лесі Українки, Віктора Близнеця, аналіз яких сприяв би глибшому розкриттю особливостей онімного простору української літературної казки. Приміром, лише одна повість-казка “Земля світлячків” В.Близниці з такими її яскравими персонажами, як Чублик, Сиз Стоус, Вертутій Мукомел, Мармусія, Чуй-Голован, Магава Перший могла істотно вплинути на характеристику засобів творення поетонімів.
2. Доцільно було з’ясувати, як впливає жанрова специфіка літературної казки (казкове оповідання, казка-алегорія, повість-казка тощо) на поетику власних імен у художньому мовленні.

У дисертації трапляються деякі недогляди, помилки, стилістичні огріхи (с.49, 50, 56, 68, 83, 123, 125, 146, 159, 167).

Однак висловлені зауваження і побажання не применшують у цілому позитивної оцінки роботи. Дисертація Ю.В.Мер'ємової може бути кваліфікована як завершене самостійне дослідження і є повна підстава відзначити її наукову обґрунтованість. Отримані результати роблять істотний внесок у теорію поетонімології, фольклорної ономастики, лінгвокультурології і можуть бути використанні у зіставно-типологічних дослідженнях семантики і поетики власних імен у художньому мовленні.

Автореферат повністю відповідає структурі, викладу та висновкам дисертації. Її основні положення відбито у десяти публікаціях. Апробація є достатньою.

Викладене вище дає підстави вважати, що дисертаційна робота "Онімія англійських, російських та українських літературних казок" відповідає вимогам "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 (зі зміною, внесеною згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 1159 від 30 грудня 2015 р.), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство.

Офіційний опонент –
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Київського університету права
НАН України

А.В. Ожоган

